

Alain Touraine: visio, teoria ja praxis

MATTI HYVÄRINEN

ABSTRACT

Alain Touraine:
The Vision, Theory
and Practice

Alain Touraine is a notable innovator of social research practice as well as a great visionary and social theorist with original ideas. This article discusses the methodological problems of Touraine's »sociological intervention» (SI). Touraine's methodological approach is still greater problem than his intervention, since intervention conceptually presupposes the researcher's theoretical contribution to an actual situation. Touraine's vision of a »programmed society» and his insistence on two opposite movements in every society permeates his whole SI approach. Main problems in Touraine's social theory lie in his recurrent and rigid dichotomies (i.e. social-political, conflict — contradiction, action — structure, synchrony — diachrony etc.) which often make his analysis too ambiguous. Developing Touraine's SI means, above all, reshaping its theoretical premises. Touraine does not specify the essentials of his methods of understanding and selecting his material and so on. Methodologically, the SI has not yet, been analyzed or discussed adequately.

1. Ongelman luonne

Hieman sivussa muodikkaasta Ranska-aallosta on sosiologi Alain Touraine tehnyt itsensä tunnetuksi lähinnä kolmella alueella. Yhteiskunta-teoreettisen vision loihtijana hän on kuvannut siirtymäämme nykyisistä teollisista yhteiskunnista kohti jälkiteollista tai ohjelmoitua tulevaisuutta. Tämän tulevaisuuden ratkaisevina airueina ja toteuttajina olisivat uudet yhteiskunnalliset liikkeet: Tourainen keskeinen tutkimuksen kohde ja innoituksen lähde.

Tämän visionsa perusteluna Touraine on toiseksi kehitellyt omaperäistä »toiminnan sosiologiaa». Todellakin, maamiehensä Pierre Bourdieun tavoin Touraine on militantti sosiologi kahdel-

lakin tavoin. Kummatkin mieltävät olevansa yhteiskuntakriitikoita olemata (enää) marxilaisia, mutta ennen kaikkea molemmat ovat kiivaita vannomaan sosiologian ja juuri sosiologian nimeen (ks. Bourdieu 1985, 53—91). Tourainen kohdalla tämä kiihkeys oudoksuttaa eniten: ovathan hänen tutkimuskohteensa olleet Pariisin toukokuusta (Touraine; myöh. Touraine 1979) Solidaarisuuteen saakka (A. T. ym. 1983) poikkeuksellisen poliittisia. Alain Touraine on politiikan, strategian ja poliittisen tahdonmuodostuksen tutkija jos kukaan.

Tällä kertaa huomiomme kiintopiste on kuitenkin Tourainen kolmannessa omaperäisyydessä: *interventiotutkimuksen* metodiikassa. Usein interventiomethodi on aika yksinkertaisesti ryhmi-

teltty osaksi yleisempää toimintatutkimuksen traditiota (Moser 1983, 72—75; Holmila 1984). Tärkeistä yhtäläisyyksistä huolimatta interventio poikkeaa radikaalisti muusta toimintatutkimuksen perheestä. Tämän eron täsmentämiseksi voimme lainata Marja Holmilan toimintatutkimuksen kuvausta:

»Toimintatutkimuksen perusajatuksena on, että ne ihmiset joita tutkimus koskee, otetaan mukaan tutkimukseen sen subjekteina, ei objekteina. Tutkija osallistuu kohderyhmänsä kanssa toimintaan yhteisten päämäärien toteuttamiseksi» (Holmila 1984, 238).

Ensimmäinen virke soveltuu hyvin myös interventiotutkimuksen tavoitteisiin, mutta toinen onkin jo kovin problemaattinen. Interventiota ei toki voi lähteä suunnittelemaan liikkeeseen, jonka tavoitteista ei ollenkaan ole samaa mieltä. Mutta yhtä vähän interventio etsii joitakin keinoja, joilla etukäteen asetetut tavoitteet voitaisiin saavuttaa. Interventio suuntautuu — ja tämä on metodin ydin yhtä hyvin kuin sen ongelmakin — nimenomaan yhteiskunnallisen liikkeen tavoitteiden muodostumiseen. Lyhyesti sanoen tutkijat sekaantuvat poliittisen tahdonmuodostuksen prosessiin yhdessä sen herkimmistä ja luovimmista kohdissa eli yhteiskunnallisten liikkeiden ituvaiheessa.

Vasta tämän kaksinaisuuden ymmärtäminen auttaa ymmärtämään interventiomethodin herättämien reaktioitten jyrkkää kaksinaisuutta. Jean Cohen (1982, 32) on karusti kuitannut koko metodin »sosilogisen leninismen» leimalla. Peter Kivisto (1984, 362) pitää tätä luku tapaa vakavana virhearviona ja näkee Tourainessa merkittävän soveltavan sosiologian uudistajan. Cohen on aivan ilmeisesti lukenut paremmin Lenininsä. Puolueen ja puolueintellektuellien tehtävänä oli Leninillä nimenomaan osoittaa yksittäisten taisteluiden takana oleva »korkeampi merkitys» — tehtävä joka Tourainen interventiossa kuuluu sosiologeille (Leninistä täsmällisemmin, ks. Hyvärinen 1985, 149—165).

Intervention idea

Silti myös Cohenin arvio on ennenäikainen, mikäli sen tarkoituksena on kuitata koko Tourainen metodinen omaperäisyys. Tourainen interventio on jotain uutta, joka vähintäinkin pakottaa tutkijat hankaliin itsetutkisteluihin. Miten toi-

mintaa pitää tutkia? Mitä tutkija lopulta saa tehdä ja mitä ei?

Yksi Tourainen monista sattuvista aforismeista kuuluu: metodia ei valita, vaan tutkimuksen kohde. Kohde määrää kulloinkin mahdollisen ja soveliaan metodin. (Touraine ym. 1982, 317). Mikäli halutaan tutkia ihmisen toimintaa käyttäytymisenä eli reaktioina ympäristön tilanteisiin, ärsykkeisiin tai ristiriitoihin, silloin sosiologinen survey-välineistö on aivan paikallaan. Reaktioita voidaan laskea yhteen, voidaan laskea keskiarvoja jne. Mutta yhteiskunnallinen liike ei ole vastaus, reaktio johonkin ärsykkeeseen, liike on haaste itse tilanteelle. Aktiivisesti ja luovasti, siis subjektina toimiva ihminen vaatii tutkimukselta näin aivan oman metodiikkansa. (Touraine ym. 1983, 6—7).

Lyhimmin ilmaistuna interventio merkitsee osallistumista jonkin — vasta syntymässä olevan — liikkeen aktivistien itseymmärryksen muodostumiseen. Tutkimus ei siis tässä mielessä hanki tai kokoa tietoa, se luo sitä. Tutkijoiden ja aktivistien välillä ei myöskään vallitse alkeellista työnjakoa, jossa aktivistit toimisivat ja tutkijat »problematisoivat», »kääntäisivät teoreettiselle kielelle» tai »esittäisivät reflektioita». Metodi korostaa toimijoitten aktiivisuutta ja kykyä itsearviointiin. Tässä se on aidosti yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimisen metodi.

Voiko yhteiskuntatutkimus hyväksyä itselleen tällaisen roolin tiedon tuottajana? Ajatus voidaan kääntää nurin ja esittää Michel Foucaultin epäily siitä, »onko ihmisyyksilöä tutkiva tiede lainkaan mahdollinen ja onko se hyväksyttävissä?» (Foucault 1980, 215—216). Foucault on esittänyt vahvoja näyttöjä siitä, että esimerkiksi psykologian ja kasvatustieteen kehityksen takana on ollutkin pahantahtoinen yksilön tarkkailun, valvonnan ja normalisoinnin metodiikka (ks. Foucault 1981; myös Venn 1984; Walkerdine 1984).

Survey-tutkimuksen »tiedot» liikkeistä tai ydinvoiman kannatuksesta on luontevasti käännettävissä valvonnan ja hallinnon politiikan välineiksi. Touraine taas korostaa yhteiskunnan itse itsensä tuottamisen prosessia, jossa yhteiskunnallisilla liikkeillä on keskeinen osuus. Tutkimuseettisesti Tourainen kanta vaikuttaa kestävältä: tutkijoiden on perusteltua tuottaa »yhteiskuntaa luovaa» ja uusiin mahdollisuuksiin viittaavaa

»tietoa», eikä (pelkästään) valvonnan ja kontrollin tavoittelemia »faktoja».

Hans-Georg Soeffner on korostanut arkiajat-
telun ja tieteellisen »kokemisen tavan» jyrkkää
eroa. Arkitietoisuudelle on ominaista tyypillistä-
minen, tuttuus ja asioiden tekeminen helposti
toistettaviksi. Raja arjen ja tieteen välillä kulkee
näin problematisoimisen mahdollisuuden koh-
dalla:

»Käytännön, arkipäivän kognitiivinen tyyli
tähtää epätavanomaisen, epäilyksen kumoami-
seen tai minimoimiseen: toiminnan ongelmatto-
maan ja siten taloudelliseen koordinoimiseen»
(Soeffner 1983, 17). Turvallisuus, toisto, itses-
tänselvyys ja tyypittely ovat siten olennaisia ar-
kipäivän elementtejä. Tavoitteena on lähes au-
tomaattisen itsestään selvä toiminta luotettavan
ja hallittavan maailman sisällä, joskin tätä arjen
maailmaa avartaviakin mekanismeja on. Arjen
ja tieteen eroa piirtäisivät ennen muuta kolme tie-
teen ominaisuutta:

1. Tutkijan ja hänen tulkintansa vapauttaminen
kaikista toimintapakoista, joihin hän on ar-
jessa sitoutunut.
2. Kaikkien mahdollisten lukutapojen, kaikkien
mahdollisten tulkintojen etsiminen tutui-
man asemesta.
3. Välttämättömyys perustella objektiivisesti
viimekätinen tulkinta.

Tieteen erityisyys perustuisi näin todellisen ja
mahdollisen samanaikaisuuteen ajattelussa:
problemaattisen mahdollisuuteen. Tämä ero on
niin jyrkkä ja tärkeä, että kaikki tieteen interven-
tiot arkipäivään ovat sekä mahdottomia että ei-
toivottavia yrityksiä. Tieteen tulkitsevasta tehtä-
västä seuraisi pidättyvyys, jota Garfinkelin (1984,
VII) kohdalla on kutsuttu »etnometodologisek-
si välinpitämättömyydeksi».

Soeffnerin erottelua voidaan kuitenkin syyttää
ideaalityypisyydestä. Arki ei ole vain Soeffne-
rin kuvaamaa karikatyyriä, vaan se sisältää myös
kasvavan määrän käytännön valinnallisuuksia.
Yhtä vähän on syytä kuvata tiedettä idealisoidus-
ti. Kuhn ei olisi tarvinnut koko »normaalipara-
digman» käsitettään, mikäli tiede aina — arjes-
ta eroten — sisältäisi kaikkien lähtökohtien epäi-
lyn. Mikäli tiedettä ei tarkastella ideaalityypinä
vaan todellisena yhteiskunnallisena praksik-
sena, sisältyvät siihen aina jossain määrin »ar-

jen» piiriin sijoitetut turvallisuuden ongelmat.

Kiinnostavaa on nyt se, että Touraine perus-
telee interventionsa tiedollista merkitystä aktivis-
teille juuri sillä, että interventio mahdollistaa
pohdinnan ilman välitöntä toimintapakkoa (Tour-
aine ym. 1983, 7). Interventio loisi näin tavalli-
sesta arjesta poikkeavan tilanteen, eräänlaisen sil-
lan arjen ja tieteen modaliteettien väliin.

Kannattaa pysähtyä vielä Soeffnerin totea-
mukseen »mahdollisista todellisuuksista». Onko
tieteen spesifi tehtävä juuri tämä kontingenssien
avaaminen ja erittely? Anthony Giddensin (1984,
132—133) mukaan tällainen järjestelmien reflek-
toiva itsesäätelypyrkimys näkyy moderneissa yhe-
teiskunnissa laajemminkin. Ennen kaikkea täs-
sä kiinnostaa se, että yhteiskunnalliset joukko-
liikkeet ovat Giddensin mielestä tällaista järjes-
telmän reflektiivisen itsesäätelyn ilmenemistä.

Onkin vaikea puolustaa Soeffnerin kantaa sii-
tä, että tiede ongelmattomasti kykenisi eksplikoi-
maan kaikki olennaiset mahdolliset todellisuudet.
Interventiota voitaisiin näin päinvastoin puolus-
taa juuri erilaisten mahdollisuuksien tuottamisen
ja arvioimisen näkökulmasta.

Politiikan tutkijat pitävät aivan legitimiinä si-
tä, että he osallistuvat esimerkiksi keskusteluun
erilaisista presidentin vaalitavoista tai valtioko-
neiston rakentumisesta. Karkeistaen voisi sanoa,
että valtarakenteiden ja perinteisten vallankäyt-
täjien eri mahdollisuuksien problematisointi hy-
väksytään. Interventio vallan diskurssiin on le-
gitiimiä. Tourainen hahmottelema interventio
saattaa olla kuitenkin perustellumpi. Onhan ky-
seessä yhteiskunnan muutossuuntien syvempi
eksplikointi eli Soeffnerin kaipaama arkitodelli-
suudesta poikkeava mahdollisuuksien reflek-
tointi.

Intervention ajatuksen taustalla on jyrkkä kä-
sitteellinen ero *taistelun* tai *joukkoliikkeen* ja toi-
saalla varsinaisen *yhteiskunnallisen liikkeen* vä-
lillä. Yksittäisten taisteluiden takaa Touraine on
etsimässä orastavaa yhteiskunnallista liikettä, jo-
ka ottaisi itselleen teollisessa yhteiskunnassa työ-
väenliikkeelle kuuluneen paikan. Kysymys kuu-
luu, onko ohjelmoidun yhteiskunnan liike jo ha-
vaittavissa tämän ja tämän tutkimamme taiste-
lun (opiskelijaliike, naisliike, ydinvoiman vastai-
nen liike jne.) takana. Teorettinen näkökulma
on siis selkeä: yksittäisiä taisteluita tarkastellaan

yhteiskunnallisen liikkeen yleisestä näkökulmasta.

Olen kirjoittanut toisaalla tarkemmin intervention eri vaiheista (ks. Hyvärinen 1985, 272—276). Nyt on tarpeen korostaa vain seuraavia metodin piirteitä: 1) Koska tutkimus edellyttää vaativaa ja aikaa vievää yhteistyötä aktivistien kanssa, on tutkimuksella oltava selvä kysyntä. 2) Tutkimuksen perusyksikkönä on noin 8—10 aktivistin ryhmä, jonka tulisi edustaa joukkoliikkeen eri virtauksia. 3) Ryhmätyöskentelyn varsinainen idea on saattaa aktivistit keskustelu- ja väittelytilanteeseen kriitikkojen, vastustajien ja liittolaisten kanssa. Keskustelukumppanit valitaan yhteistoimin. 4) Koko ryhmätyöskentelyn materiaali tarjotaan toimijoille teksteinä, ääninauhoina, videokasetteina. 5) Tutkimuksen ratkaisuvaiheessa tutkijat sekaantuvat aktiivisemmin ryhmän työskentelyyn ja esittävät oman tulkintansa »taisteluiden korkeimmasta mahdollisesta merkityksestä» eli yhteiskunnallisen liikkeen mahdollisuudesta. Mikäli ryhmät kykenevät tähän itseanalyysiin, tapahtuu ns. konversio. 6) Ryhmien minimimäärä on kaksi ja saattamalla ne lopuksi yhteen voidaan tulosten kestävyyttä testata. 7) Varsinaisen interventiovaiheen jälkeen seuraa »jatkon sosiologian» vaihe, jossa saatuja tuloksia on tarkoitus koetella muitten aktivistien kanssa ja seurata niiden mahdollista hyödyllisyyttä käytännön toiminnassa. (ks. Touraine 1981, 139—222; Touraine ym. 1982, 317—333; Touraine ym. 1983, 6—9).

Tällaisenaan metodi näyttää ihanteellisesti täyttävän usein filosofian tasolla esitetyn toiveen kommunikaatiosuhteeseen perustuvasta tutkimustavasta (ks. Töttö 1982, 195—215). Se näyttää yhtä ihanteellisesti täyttävän Ellsworth R. Fuhrmanin vaatimuksen nykysosiologialle: »Tänään sosiologian on tarpeen oppia rauhanliikkeeltä, ympäristöliikkeeltä, naisliikkeeltä jne., mikä ei merkitse että sen pitäisi tulla näiden liikkeiden ideologiaksi. (...) Sosiologian tulisi kytkeytyä (hermeneuttisesti) oman puheensa ja uusien tarjolla olevien puhemuotojen väliin. Tässä prosessissa sen ei tarvitse tekeytyä ainoaksi tai parhaaksi tavaksi puhua sosiaalisesta maailmasta» (Fuhrman 1984, 39).

Intervention alustavat ongelmat

Interventio näyttää sijoittavan tutkijan diskurssin todella hedelmällisesti liikkeiden diskurssin ja

kriitikoiden diskurssin välimaastoon eli tarjoavan mielenkiintoisen interdiskursiivisen tilanteen. Touraine on kuitenkin samalla yhteiskuntateoreetikko, jonka monista johtopäätöksistä saattamme olla tyystin eri mieltä. Onko esimerkiksi jokaisessa yhteiskuntatyypissä vain kaksi vastakaista luokkaa ja sen mukana kaksi vastakkaisa yhteiskunnallista liikettä?

Ratkaisevaa on, miten tiivis sisäinen yhteys valitsee Tourainen yhteiskuntateorian ja metodin välillä. Mikäli yhteys on erottamaton, ei interventiossa voi tehdä muuta kuin yhä uudestaan testata Tourainen visioita. Näin tutkimus olisi aina sidottu yhdelle olottuvuudelle: Tourainen toiminnan sosiologian ongelmiin. Kysyn siis: 1) Voidaanko Tourainen interventiotia ajatella irrallaan hänen yhteiskuntateoriastaan? 2) Millaisia sidoksia löytyy vision, teorian ja interventiomethodin väliltä? Näiden ongelmien selvittämiseksi tarvitsemme myös tietoa siitä, 3) millaisia ongelmia on Tourainen yhteiskuntateoriassa. Tämän jälkeen on tärkeä kysyä edes alustavasti, 4) miten näitä ongelmia voitaisiin ratkaista. — Vastausten etemisessä etenen yhteiskuntateoriasta kohti interventiotia, eli järjestyksessä 3, 2, 1, 4.

2. Visio: itse itseään luova yhteiskunta

Ranskassa valtiolliset kysymykset ovat aina tärkeämpiä kuin yhteiskunnan kysymykset, toteaa Touraine (1983b, 179) hiukan katkerasti. Läpi hänen tuotantonsa kulkevat havainnot ja kärkevät huomautukset valtion mielivaltaisista yhteiskuntaan sekaantumisista. Pahimmillaan »valtiosta tulee järjen karkea inkarnaatio» (Touraine 1981, 136). Valtio on keskeinen muutoksen mallin rakentaja, valtio on modernisaation agentti ja suoranainen uhka yhteiskunnan olemassaololle.

Tämä ei ole vielä yllättävää analyysiä, ei ainakaan ranskalaisen vasemmiston sisällä. Saman huolen mahtavan valtion edessä voi lukea Althusserin (1984, 86—143) teorioissa »ideologisista valtiokoneistoista» ja niiden massiivisesta vallasta yhteiskunnassa, sama juonne voidaan nähdä Nicos Poulantzasin (1978, 185—225) pohdinnassa »autoritaarisen etatismen» uhasta moderneissa kapitalistisissa maissa. Habermasin (1962) teoretisoinnit »julkisuuden tuhoutumisesta» lähtien ovat puhuneet samasta tematiikasta jne. —

esimerkkejä saman oireen pohtimisesta riittää lähes loputtomiin.

Juuri tässä alkaakin Tourainen omaperäisyys. Vaikka hän kokee valtion yhtä lailla tunkeilevana uhkana kuin Joachim Hirsch (1983), on hänen yhteiskunnallinen visionsa — julistuksensa, jos saa sanoa — täysin päinvastainen kuin edellisillä kirjoittajilla. Tourainen credo on yhteiskunta. Koko hänen työnsä tähtää yhteiskunnan luomiskyvyn osoittamiseen. Ja siksi hänen jatkuvana arvostelun kohteenaan ovat Marcusen ja Althusserin kaltaiset yhteiskunnan kuihtumisen ja synkän determinismin filosofit. Touraine on toivon ja taistelun profeetta pelottavasti institutionalisoituneen maailman edessä.

Yhteiskunnan puolustamiseen liittyy myös sosiologian tärkeys nykyaikana, jolloin puhe valasta ja hallituista uhkaa sivuuttaa tärkeimmän eli yhteiskunnan luomiskyvyn. Mutta sosiologitkin ovat hoitaneet huonosti tehtävänsä: myös sosiologia on ollut menettämässä visiotaan sosiaalisen elämän merkityksestä (Touraine 1984). Sosiologia ja koko yhteiskuntateoria ovat toistaiseksi epäonnistuneet hahmottamaan sitä tapaa, jolla ihmiset itse luovat historiansa, tapaa jolla yhteiskunnalliset taistelut ja kulttuuriset saavutukset luovat historian. Millään kohtaa tämä epäonnistuminen ei näy niin räikeästi kuin yhteiskunnallisten liikkeiden luonteen väärinymmärtämisessä.

Mikäli liikkeet nähdään vain yhteiskunnallisen ristiriidan tuloksena — kuten marxismiin piirissä yleensä tapahtuu — jää liikkeelle vain toissijainen ilmentäjän osa. Liikkeet ovat kuin joittenkin lakien mukaan irti riistäytyviä luonnonvoimia, joilla ei sinällään ole olennaista annettavaa yhteiskunnalle. Kuten Touraine huomauttaa, tarvitaan tietoinen puolue antamaan sisältö ja suunta tälle luonnonvoimalle, ennen kuin sillä on todellinen merkitys. Ristiriitateoriat johtavat näin puolueen (ja järjestyksen) keskeisyyteen. Liikkeiden spesifin luomisvoiman ymmärtävä teoria puhuu konflikteista, ei ristiriidoista. Konfliktissa me palaamme näyttämölle ja draamaan, draamaan jossa kukin osallistuja voi antaa oman panoksensa. Ristiriita ja tilanne avainkäsitteinä odottavat reaktiota, mutta elävä draama kaipaa valitsevia subjekteja (ks. Touraine 1981, 1—39).

Toinen keskeinen sosiologian — ja taas yhtä hyvin marxismiin kuin funktionalisminkin — his-

toriaan liittyvä ongelma on evolutionismi. Liike ei voi olla tuottoisa, jos sen toiminta ja utopiat on sidottu historian seuraavan kehitysvaiheen vaatimiseen. Vuoden 1968 opiskelijaliike, ydinvoiman vastainen liike tai Solidaarisuus eivät vaatineet kehittyneempää, ne vaativat toisenlaista yhteiskuntaa. Yhteiskunnalla on siis monia mahdollisia teitä, monia mahdollisuuksia modernisoitua. Modernisaation käsittäminen askel askeleelta eteneväksi evoluutioksi — käsitettiin se siten tuotantovoimien kehityksenä tai rationalisoinumisenä — olisi kohtalokas virhe, jossa kadotettaisiin modernin kontingentaalisuus (ks. Touraine 1984).

Funktionalismi on kolmas perinne, joka tekee mahdottomaksi liikkeiden, toiminnan ja yhteiskunnan itse itsensä ymmärtämisen. Normien noudattamisen kautta on vaikea ymmärtää luovaa toimintaa: normien rikkoja on perusteluitaan huolimatta poikkeava. Touraine ajattelun kirkkaimpana vastakohtana voidaankin tarjota funktionalistisen liiketutkimuksen helmi, Neil J. Smelserin (1962) teoria, jossa historian suuret yhteiskunnalliset liikkeet samastuvat paniikin ja mellakan kaltaisiin purkauksiin. Klaus Eder (1982, 16) on kiteyttänyt kauniisti tämän näkökulmien perustavan eron: Smelser tarkastelee sosiaalista järjestelmää, joka tuottaa kollektiivisen toiminnan, kun taas Touraine katselee kollektiivista toimintaa, joka tuottaa yhteiskunnan.

Lyhyesti: Touraine ohjelma pyrkii vapauttamaan yhteiskuntateorian Historian, Objektiiivisten ristiriitojen, metahistoriallisten Lakien ja muuttumattomien Funktioitten pakkovallasta. Kaikki tämä tarkoittaa sitä, että Touraine pyrkii katkaisemaan yhteyden luonnonmukaisen edistyksen ja liikkeen, yhteiskunnan liikkeen ja yhteiskunnallisen liikkeen väliltä. Valistuskaudesta lähtevän perinteen mukaan liike on merkinnyt juuri evoluution ja edistyksen jouduttamista: liike on ollut edistyksen liikettä (ks. Rammstedt 1978, 27—63).

Jean Cohen (1982, 33—34) on kuitenkin huomannut, ettei tämä evolutionismin ja funktionalismin hylkääminen onnistu ongelmitta eikä loppuun saakka. Ilman historiaa, rakenteita ja järjestelmäkäsitteitä on esimerkiksi kovin vaikea teoretisoida sitä, miten eri taisteluiden ja ryhmien toiminnan tuloksena koostuu yhteinen (luokka)taistelu tai kokonainen yhteiskunta.

Touraine ajattelee, että on erotettava toisistaan historia (jonka virrassa me joittenkin mielestä eläisimme) ja historisiteetti, historiallisuus, joka on ihmisten tekemää. Tämä historisiteetti pitää sisällään yhtä hyvin yhteiskunnan investoinnin, kasautumisen kuin kulttuurisen luomisenkin mallit. Ja juuri tämä historiallisuus on ratkaisevan moderni ilmiö. Moderni aikakausi voidaan itse asiassa jakaa eri yhteiskuntatyyppisiin historisiteetin kehittyneisyyden perusteella. Kauppiasyhteiskunta, teollinen yhteiskunta ja tulossa oleva jälkiteollinen eli ohjelmoitu yhteiskunta ovat siten ihmisyhteisön historiallisuuden eri kehitysvaiheita (ks. esim. Touraine 1981, 1—39, 77—80; 1984).

Liikkeen käsitteen kannalta tämä kehittäminen elintärkeää Tourainelle. Vasta kehittynyt historiallisuus takaa sen, että syntyy aito toimija, joka ei ole ristiriidan ilmentymä, luonnonlain tai historian toteuttaja. Tässä mielessä teollinen kausi oli vielä esimoderni: sen liikkeitä hallitsi ristiriita, eikä tietoisien toimijain laatima suunnitelma (Touraine 1981, 77—80).

Ja juuri nyt — väittää Touraine — me olemme siirtymässä kohti ratkaisevasti uudentasoista historiallisuutta, kohti uudentasoista yhteiskunnan itse itsensä tuottamista. Juuri nyt, ohjelmoitun yhteiskunnan kynnyksellä ja ohjelmoitussa yhteiskunnassa, on liikkeiden merkitys oleva kaikkein suurin, toisin kuin funktionalistien, Marcusen, Althusserin tai Foucaultin teoriat antaisivat ymmärtää.

Tämä on Tourainen optimistinen visio. Hän perustelee optimistista kuvaansa kolmella meneillään olevalla muutoksella. 1) Keskeiset investoinnit eivät enää tapahdu työorganisaation vaan tuotannon johdon ja ohjauksen tasolla. Luokkavastakohtaisuus siirtyy näin johtamisen ja tiedon tuottamisen tasolle. 2) Perinteisten kulttuuristen mallien ja niiden uusintamisen merkitys vähenee: yhteiskunta on yhä enemmän tuottamista ja muutosta. Uusien liikkeiden merkitys tulee tässä muutoksessa sitä suuremmaksi, mitä enemmän ne teollisen kauden mallit hylätessään alkavat kurkottaantua eteenpäin eivätkä taaksepäin. 3) Perinteiset valtion funktiot alkavat yhä enemmän irrota toisistaan ja toimia omia aikojaan.

»Meidänkaltaisissa yhteiskunnissa yhteiskunnalliset liikkeet ovat enemmän kuin koskaan historian pääasiallisia toimijoita» (Touraine 1981,

9). Mutta tämän optimismin paikka Tourainen ajattelun kokonaisuudessa on hyvin merkillinen. Ei pelkästään niin, että jo pari vuotta edellisen kirjoittamisen jälkeen hän toteaa liikkeiden olevan »hyvin heikkoja» Ranskassa (Touraine 1982, 181—182). Optimismin rinnalla kulkee sitkeästi luvun alussa kuvattu uhka. Touraine kykenee sujuvasti puhumaan vuoroon yhteiskunnan luomiskyvyn ratkaisevasta laajentumisesta (optimismi), vuoroon »historian tai kenties jopa historiallisuuden menettämisestä» (realismi) (Touraine 1981, 135, kurs. poistettu).

Joka tapauksessa evolutionismi on palannut takaisin modernin kolmen kehitysvaiheen kautta. Kuten tulemme huomaamaan, tämä piiloevolutionismi putkahtaa esiin normatiivisena rakenteena liikkeiden analyysissä. Klaus Eder (1982) on mennyt tietoisesti eteenpäin tämän evolutionistisen mallin kehittämisessä. Hän on yhdistänyt toisiinsa Tourainen historisiteetin asteittaisen kehityksen ja Jürgen Habermasin esityksen diskursista yhteiskunnan rationaalina päätöksentekomuotona (ks. esim. Habermas 1971, 114—141). Historisiteetin kasvu olisi täten asteittaista diskurssin alueen laajentumista. »Mutta tällä synteesillä on hintansa: yhteiskunnalliselle kamppailulle suodaan yhteiskunnallisen liikkeen status vain jos se siirtää yhteiskuntaa evoluution seuraavalle askelmalle — vain jos se on historiallinen liike» (Cohen 1982, 34). Tästä seuraa, että Tourainen liikkeille antama luova panos katoaisi. Liikkeiden merkitys rajoittuisi jälleen vain objektiivisen modernisaation prosessin edistämiseen.

Yhtä problemaattista on koko puhe yhteiskuntatyypeistä — kauppias-, teollisuus- ja jälkiteollisesta yhteiskunnasta. Kuten Cohen (1982, 33) huomauttaa, Touraine puhuu koko ajan totaalisesta yhteiskuntatyyppin muuttumisesta problematisoimatta mitenkään esimerkiksi institutionaalista jatkuvuutta. Niinpä tyyppien mukana kuvaan palaakin peitelty systeemiteoria — tosin ilman vahvinta puoltaan, yhteiskunnan kerrostuneisuuden ja toiminnan rajoitusten analyysiä.

Toiminnan sosiologian hankalin side funktionalismiin — ja sitä kautta niihin perinteisiin, joista Touraine haluaa vapautua — kulkee aivan ilmeisesti historisiteetin käsitteen kaksoismerkityksen kautta. Yhteiskunnan historiallisuus ei kerro ainoastaan sen luomiskyvystä, vaan se on sa-

malla vallitseva malli ja keskusperiaate. Tämä keskusperiaate organisoii yhteiskuntaa, se muuttuu vallaksi ja järjestykseksi, vaikka se sitten toisaalta onkin yhteiskunnallisen taistelun kohde (Touraine 1981, 31). Historisiteetin muutokset muuttavat näin koko järjestelmän, perinteisen sosiologisen ajattelun mukaisesti, »ikäänkuin kaikki menneisyyden ulottuvuudet (esim. tavat, tottumukset, uskomukset, instituutiot) olisivat väistyneet nykyhetken tieltä» (Fuhrman 1984, 34).

Ei olekaan sattuma, että Michel Foucault (1977, 9–10) on kritisoinut »historisiteetin» ajatusta juuri tästä näkökulmasta. Foucaulthan väittää itse asiassa, että koko »totaalisen historian» ajatus olisi käymässä mahdottomaksi. Totaalisen historian projektiin on kuulunut tiivistää kunkin »sivilisaation kokonaiskuva», ikään kuin tietyn ajallis-paikallisen kokonaisuuden sisällä voitaisiin koota yhtenäinen »homogeenisten suhteiden järjestelmä». Historisiteetti, järjestelmä ja evoluution kehitysvaihe tarjoavat kaikki yhtenäisen kausaalisuhteiden, analogioitten ja samankaltaisuuden verkon. Tämän totaalisen historian kuvan sijaan Foucault tarjoaa olennaisesti katkonaista, eriaikaista ja keskusketonta kuvaa yhteiskunnasta. Näin tarvittaisiinkin »yleistä historiaa», joka kartoittaisi tämän rikkiäisen ja moniaikaisen kuvan eri ulottuvuuksia, eri jäsenysperiaatteita ilman yhtä keskusta. — Ironista kyllä, juuri Touraine syyttää Foucaultia »kriittisestä funktionalismista» ja yhteiskunnan yhtenäisestä hahmottamisesta (ks. Touraine 1984, 36). Ironista myös sikäli, että Tourainen etsimälle liikkeiden luovuudelle, kontingenssien haulle ja toiminnan merkityksille jäisi ratkaisevasti enemmän tilaa »yleisen historian» erilaisuudessa kuin historisiteetin jäsentämässä »totaalisessa historiassa».

Tourainen visiona on siis julistaa, että mahtavimmankin vallan ja herruuden takana elää yhteiskunnan luova voima, että »sosiaalinen elämä ei ole kadonnut ja voi ilmaantua kaikkialla uudestaan» ja että sosiologien tehtävänä on nyt osoittaa tämä elävä voima sekä tukea sen kehitystä (Touraine 1984, 44). Vetoavuudestaan huolimatta visio sisältää hankalia ongelmia. Kehitelymme kannalta hankalimpia ovat:

1. Paluu evoluutiomallin ja sen mukaiseen liikkeiden hierarkkiseen arviointiin,

2. Jäsentymätön ja perustelematon horjunta optimistisen vision ja sen valtiollisen kauhukuvan välillä,

3. Institutionaalisen analyysin puuttuminen.

Nämä ongelmat vaativat pohtimaan hiukan tarkemmin Tourainen toiminnan sosiologian ja hänen visionsa teoreettisia perusteita.

3. Toiminnan ja taistelun sosiologia

Olisi liian yksinkertaista sanoa, että Tourainen metodi on interventio. Päinvastoin: interventio edellyttää, että tutkijalla on jo etukäteen selkeä teoreettinen käsitys tutkittavasta liikkeestä. Ilman edeltävää metodologiaa interventiossa ei ole mieltä. Ja toisinpäin: intervention mieli sisältyy ratkaisevasti sen takana olevaan metodologiaan. Touraine taas vakuuttaa nojautuvansa toiminnan sosiologiaan. Mutta mitä se on?

Tässä kohtaamme Tourainelle tyypillisen metodologisen pulman: dikotomisoinnin. Hän jakaa ulottuvuuden toisensa perään jyrkästi kahdella ja teoretisoi sitten näitten ontologisoitujen vastakohtaparien avulla loputtoman pitkälle. Olemme jo tutustuneet valtion ja yhteiskunnan vastakkaisuuteen. Senkin takaa löytyy vielä tärkeämpi erottelu diakronisen ja synkronisen ajan välillä. Yhteiskunnan luova toiminta sijaitsee synkronisessa ajassa, kun taas valtio, politiikka, kehitysmalli, kriisi, vallankumous ja muutos kuuluvat historialliseen eli diakroniseen aikaan. Kaksi aikaa tuntuvat olevan reaalisia, eikä niillä ole juuri kohtaamis- eikä välittymispisteitä.

Olisi houkuttelevaa sanoa, että toiminnan sosiologia onkin itse asiassa synkronisen tason tutkimista. Ainakin asia on niin, että kaikki Tourainen toivon kiinnostavat sijoittuvat synkronian maailmaan. Modernin evoluutio on itse asiassa synkronian voittoa diakroniasta. Tästä aikajärjestelmien kohtaamattomuudesta seuraa myös visioiden horjuvuus. Diakronisen akselin arvaamattomuudesta näyttää seuraavan, ettemme voi kuin laatia hataria arvauksia valtion ja yhteiskunnan suhteiden tulevaisuudesta.

Synkronisen analyysin korostaminen ikään kuin pelastaa yhteiskunnan luovuuden — tehtävä jossa Althusser, Habermas, Offe ja Hirsch ovat menestyneet paljon heikommin. Tästä metodologisesta välineestä tulee kuitenkin ansa, joka näyttää nielevän Tourainen. Hän tulkitsee val-

tion tehtävien mahtavan kasvun ennen muuta valtion ja yhteiskunnan etäisyyden kasvuksi. Japani on Tourainen mielestä oiva esimerkki siitä, miten teollisuutta voimakkaasti edistävä valtio ei enää suinkaan ole modernisaation edistäjä. »Poliittisen» ja »yhteiskunnallisen» väliin on kasvussa julkisen ja yksityisen eroa vastaava kuilu. Tuloksena tästä on se, että »poliittinen elämä samastetaan yhä enemmän taloudelliseen johtamiseen» (Touraine 1984, 41). Liikkeet ilmentävät yhteiskunnan vaatimuksia, puolueet kapeenevat poliittiseen kaupantekoon. — Tämä voi olla terävää aikalaiskriittikkä, mutta samalla se merkitsee Tourainen oman vision tekemistä toivottoman epäkonkreetiksi haaveeksi.

Kenties synkroninen ja diakroninen leikkaavat konkreetin historiallisen tilanteen analyysissä. Kuvatessaan Ranskan tilannetta vuosi Mitterandin valinnan jälkeen Touraine joutuu kuitenkin jatkuvasti vetoamaan siihen, miten valtiollinen ja poliittinen ajattelu (»kaikki olemme vastuussa taloudesta») tunkee läpi koko yhteiskunnan ja heikentää yhteiskunnallisia liikkeitä. Touraine käyttää käsitteitään häikäilemättömästi kuvatakseen suosimansa poliittisen ratkaisun (eli Michel Rocardin linjan) »enemmän sosiaalisiksi kuin poliittisiksi» (Touraine 1983, 181).

Pohdittuaan liikkeiden heikkoutta hän päätyy yllättäen teesiin: uudet yhteiskunnalliset liikkeet kehittyvät Ranskassa vain siinä määrin, kuin »maa ryhtyy realistisesti ja tehokkaasti kattavaan modernisaatioon, luottaen omaan voimaansa ja aloitteeseensa» (Touraine 1985). Subjekti on siirtynyt toiminnan sosiologian tuolle puolen, joko mystiseksi »maan hengeksi» tai paljon proosalisemmin Mitterandin hallitukseksi. Moderni ratkaisu ei löytynyt synkronisen tai yhteiskunnan piiristä.

Synkronisen ja diakronisen jäykkä erottelu — ja tämän erottelun ontologisointi — johtaa moisiin mielettömyyksiin. Yksi niistä on läpikulke-maton neologismien, »analyyttisten ulottuvuuksien» ja sekavien diagrammien viidakko (Garnson 1983, 813; Touraine 1981, 117—134). Tuloksena on lopulta teoreettinen mielivaltaisuus, jossa pahasti kärjistäen Solidaarisuus, Lech Walesa, Rocard ja muut miellyttävät ilmiöt sijoittuvat Synkroniaan, kun taas Walesan ja Rocardin kilpailijat ovat »poliittisia» ja siten Diakronian asukkaita. Lopulta koko käsitteparin sitkeä käyt-

tö viittaa problemaattiseen suhteeseen niin funktionalismin kuin strukturalisminkin perinteisiin (ks. Giddens 1984, 41—45, 106—107).

Ristiriitaisinta on, että Touraine »synkronia» ei ole teoreettinen »pysähdyskohta» vaan yhteiskunnan aktiivisen luomisen ja yhteiskunnallisten taisteluiden aikaperspektiivi. Synkronia on yhteiskunnallisesti tuotettua muutosta, toisin kuin paha valtiollis-poliittis-diakronisesti tuotettu muutos. Analyysin mielivaltaisuus on helppo havaita.

Ikuseksi ongelmaksi jää siltojen puuttuminen valtion akselin (diakronia) ja yhteiskunnan akselin (synkronia) väliltä. Yhteiskunta on pelkkiä suhteita, se on kenttä ja tila, mutta kansalaisyhteiskuntaa rakenteina tai instituutioina ei ole olemassakaan. Toki liikkeet kehityksensä lopuksi tuottavat uusia instituutioita (Touraine 1977, 339—341; 1981, 23; vrt. Alberoni 1984), mutta abstrakti kuilu valtion ja yhteiskunnan välillä jää ylittämättä.

Toiminnan sosiologia saa maksaa kovan hinnan yrityksestään vapautua marxilaisesta ja funktionalistisesta dogmatiasta. Ongelma on siinä, että Touraine on itsepintaisesti kehittänyt toiminnan sosiologiaa ilman vakavasti otettavaa rakenteen analyysiä. Giddensia (1984, 377) seuraten voimme kuitenkin epäillä, ettei inhimillisenä toimijana toimimista voida pätevästi selittää ilman käypää käsitystä rakenteesta. Giddensin ajatus rakenteen kaksinaisuudesta on hedelmällinen lähtökohta tarkastelullemme. Hänhän ajattelee, että »toiminnan refleктоiva tarkkaileminen sekä käyttää hyväkseen yhteiskunnan institutionaalista järjestystä että myös uusintaa sitä» (Giddens 1984, 377). Näin rakenne ei olisi toiminnan este vaan olennainen tekijä sen toteuttamisessa. Tästä seuraa suoraan kysymys siitä, missä määrin toiminnan ja itseymmärryksen tutkiminen legitimoit rakenteen elementtien sivuuttamisen intervention käytännössä.

Kansalaisyhteiskunnan rakenteistumisen analyysi tarjoaa meille ainakin kaksi siltaa: toisaalta yhteyden valtion ja luovien taisteluiden, toisaalla toimivien ryhmien ja yhteiskunnan rakenteellisen kerrostuneisuuden, eriarvoisuuden välillä (Cohen 1982, 38). Kriittiset yhteiskuntateoriat tahtovat solmuuntua vapauden ja välttämättömyyden ongelman edessä. Joko yhteiskunta kuvataan totaalisen determinaatoin kautta (Mar-

cuse, Althusser, ekonomiakriitikot) tai sitten vapauden ja välttämättömyyden maailmat repäistään toisistaan irrallisiksi, kohtaamattomiksi sfääreiksi (Touraine, Habermas). Cohen esittää — ja mielestäni varsin perustellusti — ratkaisuksi juuri kansalaisyhteiskunnan teorian kehittämistä. Kyseessä on juuri se alue, jolla valtio ja yhteiskunta leikkaavat, jolla järjestelmä ja elämysmaailma kohtaavat, jolla luomisen vapaus ja järjestyksen pakko ottavat ratkaisevasti mittaa toisistaan.

Touraine on oikeassa korostaessaan konfliktien ja taistelevien ryhmien historian merkitystä. Tässä hän tavallaan lähestyy kansalaisyhteiskunnan muovautumisen teoriaa. Mutta torjumalla jyrkästi ristiriidan käsitteen hän työntää järjestelmätason analyysinsä ulottumattomiin. Tourainen kanta voidaan hyvin ymmärtää dogmaattis-marxilaisen poliittisen strategian (»paljasta ristiriita — luo joukkoliike!») kritiikkinä, mutta kylläkin liian pitkälle vietyä kritiikkinä. Konfliktit eivät jäseny tyhjiössä, ilman rakenteiden ja ristiriitojen olemassaoloa, vaikka niiden syntä ei tutkittaisikaan determinoituna prosessina.

Viimeinen välttämättä ylitettävä käsitteellinen dikotomia kulkee sosiaalisen ja poliittisen tai sosiologian ja politiikan tutkimuksen välillä. On kiinnostavaa, että Kari Palonen (1983) käyttää politiikasta puhuessaan samoja Sartre-vaikutteisia draamakuvia kuin Touraine puhuessaan sosiologian kentästä (1981, 1). Palosen »politiikka dramaattisena toimintatilanteena», dramaattisena valintana on hyvin lähellä Tourainen kuvaama luomisen tilannetta. Palosen politiikan käsite vain jättää toimijalle ratkaisemisen ja luomisen mahdollisuuden yhtä hyvin arkipäivän lähipiirissä kuin järjestelmätasollakin (Palonen 1984). Touraine tyytyy vanhaan leninistiseen tulkintaan: valtiollinen on poliittista. Poliittikka ei siten enää voi olla aidosti luovaa. Kansalaisyhteiskunnan taisteluiden ja liikkeiden poliittisuus eivät kuulu tarkastelun piiriin. Poliittikka jää arveluttavan voluntarismin kentäksi, mutta kentäksi, joka jonkin salaperäisen muutoksen seurauksena katoaa jonain päivänä onnellisen utopian, itse itsensä täysin tuottavan yhteiskunnan tieltä. Tourainen kaltainen sosiologin ei sovi kysyä, vaatiiko tämä suuri muutos jotain myös politiikalta tai valtiolta.

Intervention kannalta ongelmallisin teoreetti-

nen taakka on teesi kahdesta vastakkaisesta luokasta, kahdesta vastakkaisesta liikkeestä jokaisessa yhteiskunnassa. Vaikka havainnot kertovat mieluummin konfliktirintamien runsaudesta moderneissa yhteiskunnissa, puolustaa Touraine näkemystään taisteluiden yhtymisestä »ilman minikään ulkoisen yhdistymisperiaatteen interventiota» (1984, 40). Ajatus ei ole uskottava, ja pahimmillaan se johtaa interventioita harhaan. Kahden aina vastakkaisen luokan malli ei tietenkään ole sekään sosiologian sisäinen, vaan kuulunee mieluummin historiafilosofisten mielmien joukkoon. Kuvaavaa siinäkin on manikealainen dikotomia: Touraine haluaa kiihkeästi ja selkeästi olla oikealla puolella.

4. Intervention praxis

Tourainella riittää iskeviä toteamuksia siitä, mitä interventio »todella on». Nyt tarkoitukseni on lyhyesti koota nämä intervention keskeiset periaatteet ja sen jälkeen edetä yksityiskohtaiseen kritiikkiin.

Olen poiminut seuraavat ydinteetit: (1) Interventionissa tutkitaan suoraan »suhteita ja kollektiivista toimintaa» siinä tilanteessa, jossa ne syntyvät (Touraine 1981, 145), (2) interventio perustuu aktivistien keskusteluun ryhmässä, jolloin esillä ei ole normaalia toiminnan ja päätöksenteon pakkoa (Touraine ym. 1983, 7), (3) työskentely perustuu keskusteluun ja väittelyyn vastustajien kanssa, jolloin ryhmän ideologinen kuva itsestään romahtaa (Touraine 1981, 162, 167), (4) intervention tarkoituksena on saada esiin taisteluiden korkein mahdollinen merkitys (Touraine ym., 7) ja (5) intervention tarkoituksena on luoda ryhmälle kyky itseanalyysiin, so. saada se kokemaan menestyksellinen konversio. Lopuksi (6) intervention tarkoituksena on testata tutkijan teorioita, ei vain passiivisesti kerätä tietoa. Näistä seuraavassa tarkemmin:

1. Touraine korostaa jatkuvasti sitä, että interventio tutkii toimintaa (ei reaktioita) ja suhteita. Tämäkin rajausta perustuu dikotomiaan: jokin muut käyttäytymisen alueet sisältyvät reaktioihin. Ongelmallista tässä on se, että toiminta liikkeissä määritetty näin täydellisen, voluntaristisen vapauden alueeksi. Emme voi edes asettaa kysymystä mahdollisista lainalaisuuksista. Emme voi tehdä kysymyksiä kielen tai diskurssin ra-

kenteesta tai rajoituksista. Sivuuuttamalla determinaation mahdollisuudenkin Touraine vie pohjan vapaus/determinaatio -parin relativoidulta ja problematisoidulta tarkastelulta.

2. Intervention muoto on toiminnan pakosta vapaa ryhmäkeskustelu. Näin interventio tarttuu arkielämästä tuttuun työskentelyn ja problematisoinnin muotoon jalostaakseen sen tieteen metodiksi. Tämä on yhtä aikaa sekä intervention vahva piirre että sen raja. Muuta mahdollista tutkittua toimintaa ei ole. Synnyttääkö tällainen toimintamuoto rationalistisen harhan?

Ute Volmerg (1983) kertoo toimintatutkimuksesta, jossa lähinnä psykodraaman esimerkkiin vedoten oli ryhmäkeskustelun lisäksi kehitelty eräänlainen roolienluomisleikki. Itse peli ei ole tässä kiinnostava vaan sen perustelut. Volmerg huomauttaa aivan oikein, ettei yleensäkin toiminnassa ole kyse kohteliaasta ja sovitteluvasta mielipiteiden vaihdosta vaan etujen läpiviemisestä, omien strategioitten toteuttamisesta jne. Keskustelu antaa kaikesta tästä todellisuudessa aivan liian kohteliaan kuvan. Tarvitaan myös toimintamuotoja, joissa irrationaaliset pelot ja ahdistukset pääsevät esiin. (Volmerg 1983, 139—140)

Varsinaisen toimintatutkimuksen piirissä tutkimuksen käytännöt ovat muutenkin avarampia. Kiinnostava esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on Pertti Järvisen työryhmän toimintatutkimus erään atk-järjestelmän käyttöönnotosta. Tutkimuksen piiriin tulee tässä paljon ryhmäkeskustelua konkreettisempia asioita: työ, atk-ohjelmien kokeilu ja sovittaminen, koulutus jne. Interventio on taas puhdasta puhetta.

3. Intervention kenties omaperäisin ajatus on saattaa aktivistit väittelyyn vastustajiensa, kilpailijoihensa ja ystäviensä kanssa. Touraine ajattelee, että näin päästään eroon aktivistien puhtaan ideologisesta asioiden käsittelystä. Ei ole liioiteltua sanoa, että tavallaan Touraine pitää tässä metodinaan habermasilaista diskurssia. Toimintapakot on mahdollisimman tehokkaasti rajattu ulos ja aktivistit on saatettu tilanteeseen, jossa kaikki kannanotot on perusteltava.

Heinz Moser on 1970-luvun aikana yrittänyt kehittää toimintatutkimuksen metodiikkaa Habermasin diskurssiteorian pohjalta (ks. 1977, 65—106). Habermasin ajatteluun kohdistunut kritiikki on kuitenkin johtanut Moserin melkoisiin uudelleenarviointeihin (Moser 1983; vrt. Hy-

värinen 1985, 239—253). Diskurssi-optimismin myötä Touraine metodiin kulkeutuvat rationalismin, valmiin kielen ja valmiin subjektin ongelmat.

Rationalismin vuoksi metodin on vaikea käsitellä tai ymmärtää emotioiden merkitystä. Kuten usein muussakin tutkimuksessa ne koetaan helposti vain häiritsevinä. Interventio näyttää myös edellyttävän, että kaikilla osallistujilla on suhteellisen samankaltaiset — ja riittävät — kielelliset kyvyt. Ongelma on kuitenkin siinä, että tutkimuksen kohteina olevat valtasuhteet ja muutoksen mahdollisuudet sisältyvät jo kieleen ja puheeseen (diskurssiin, ymmärrettynä nyt Foucaultin tavoin). Toiminnan sosiologian kohteina ovat niin ikään jo-valmiit subjektit ja heidän rationaalit ilmauksensa. Ne tavat, joilla liikkeet luovat toimijansa, heidän kielensä ja habituksensa, jää tästä analyysistä välttämättä ulos. Rationalistisen diskurssin kehikko ahtaa metodin varsin kapealle alueelle (tarkemmin Hyvärinen 1985, 270—292).

4. Touraine toistelee sitä, että interventio on merkityksen tutkimista ja taisteluiden suurimman mahdollisen merkityksen analysointia. »Merkitys» viittaa kuitenkin jälleen hyvin kapeasti Touraine omaan teoriaan ja sen mukaisiin hierarkisiin asetelmiin. Silti nimenomaan merkityksen analyysin naiivius yllättää. Lyhyesti: Touraine ei missään vaiheessa epäile vakavasti sitä, etteikö hän ilman muuta kykenisi ymmärtämään käytyjen keskustelujen merkityksiä. Mitään vakavasti otettavaa tekstin tulkinnan metodiikkaa ei eksplikoida, vaan ymmärtäminen ja tulkitseminen ovat ikään kuin sosiologisen koulutuksen hankkineelle tukijalle automaattisia taitoja. Ymmärtämisen objektiivisuus, joka on hermeneutikoille keskeinen ongelma (ks. esim. Zedler 1983), on itsestään selvä kyky Tourainelle.

Kuitenkin juuri intervention ja juuri uusien yhteiskunnallisten liikkeiden kohdalla ymmärtämisen ongelma on huutavan keskeinen. Mikä takaa, että tutkija ymmärtää, mikä liikkeissä on uutta ja merkittävää? Mikä takaa, että yliopistoyhteisöstä tuleva tutkija ymmärtää merkitykset, jotka mahdollisesti ovat vasta muotoutumassa? Mikä takaa, että tutkija ylipäättään osaa erotella olennaisia asioita?

Interventiot näyttävät tuottavan varsin määrällisen määrän puhuttua tekstiä, videonauhoja ja

muita dokumentteja. Näiden aineistojen käsitte-
lynn kontrollit, tulkintojen kontrollit ja päätel-
mien pätevyyden osoittaminen ovat luvattoman
hataria. Kehittäessään survey-tutkimukselle vai-
htohtoa Touraine pilaa suuresti asiansa metodi-
sen velttouden vuoksi. »Ei-surveytä, ei tarkkuut-
ta» -periaate ei ole järin hyvä mainos uudelle me-
todiikalle.

5. Tourainen intervention metodi lepää kon-
versio ajatuksen varassa. Konversio — eli ryh-
män kohottaminen itseanalyysin tasolle — erot-
taa metodin tavanomaisesta toimintatutkimuk-
sesta. Jälleen huomio kiinnittyy huutavaan ristiriitaan konversion metodisen keskeisyyden ja sen äärimmäisen subjektivistisen tulkitsemisen välillä. Mitä on »itseanalyysiin yltäminen»? Miten tutkija tekee havainnon »he ylsivät itseanalyysiin»? Nyt Touraine pisteyttää ja arvostelee aktivisteja yhtä roimasti kuin perustelemattomastikin. (Touraine ym. 1982, 194, 222—226).

Mikä pahinta, konversiolla ei ole mitään sisältöä ilman Tourainen yhteiskuntateorian hankalimpia oletuksia. Konversio liittyy yhtä lailla yhden liikkeen ja ohjelmoidun yhteiskunnan perspektiiviin kuin I-O-T-kolmion hahmottamiseenkin. Tässä muodossaan konversio pitäisi yksinkertaisesti hylätä ja pohtia sekä itseanalyysin että teorian paikka interventiossa uudelleen.

6. Touraine ei aiheetta väitä, että hänen tutkimusmetodinsa tarkoituksena ei ole pelkkä tiedon keruu vaan nimenomaan hänen teorioittensa testaaminen. Erityisesti Solidaarisuustutkimus osoitti, että tutkijoitten teesien ja aktivistien itseanalyysin yhdistäminen voi tuottaa varsin mielenkiintoisia tuloksia. En tässä enää puutu tämän testaamisen metodiseen kontrolloimattomuuteen, joka kyllä vesittää melkoisesti Tourainen pyrkimyksiä. Kysyn, voisiko intervention kaltaisessa tutkimustilanteessa mahdollisesti testata muita ja aivan toisentyypisiä teorioita yhteiskunnallisista liikkeistä.

Kysymys voidaan pukea toiseen muotoon: mitä sellaisia teoreettisia välineitä tutkimuksella on tarjota, jotka tutkimusryhmissä keskusteltuina ratkaisevasti auttaisivat toimijoitten itseymmärryksen kehittymistä. En väitä, että teoreettisten välineitten tulisi ratkaista toimijoitten ongelmia tai olla suoraan »sovellettavissa», mutta toimiakseen niillä pitää kyllä olla keskustelua ja itsetulkintaa generoiva vaikutus. *Teesini on, että inter-*

vention käyttökelpoisuus riippuu näiden teoreettisten ehtojen ja teoreettisten välineitten varassa eikä niinkään metodin hienosäädöstä. Kantani myös on, ettei yleinen keskustelu tällaisten »hyödyllisten välineiden» olemassaolosta ole kovin hyödyllistä. On jokaisen yksittäisen tutkijan ja projektin asia vakuuttaa kohteensa ja lukijansa siitä, että nämä välineet ovat käytössä.

Olen jo aikaisemmin puuttanut kahteen intervention ongelmaan: tutkijoitten asemaan ja erimielisyyksien tulkintaan (Hyvärinen 1985, 270—292). Kummallekin näistä on ominaista hierarkkisen suhteen syntyminen tutkijoitten ja aktivistien välille.

Touraine pohtii monessa yhteydessä tutkijan asemaa (ks. esim. Touraine ym. 1982, 329—330). Pitäytymällä ulkopuolisen tarkkailijan osaan tutkija ei pääsisi liikkeen lähellekään vaan hänet tuomittaisiin epäluuloiseksi tunkeilijaksi. Toisaalta liika identifioituminen liikkeeseen merkitsisi ideologiksi, profeetaksi tai palvelijaksi joutumista. Touraine ratkaisee tämän ongelman tyylikkäästi, mutta teoriansa kaikkein kyseenalaisimpien teesien varassa. Tutkijan on samastuttava liikkeen perspektiiviin eli »taisteluiden korkeimpaan merkitykseen», jolloin hän voi samalla säilyttää kriittisen etäisyytensä ryhmään ja sen »taisteluiden» tasoon. Tässä Touraine omaksuu puhtaasti leninistisen puolueen perspektiivin liikkeisiin. Samalla tietysti käy tyystin mahdottomaksi testata omaa teoriaa, koska tähän teoriaan itseensä perustuen tutkijalle on annettu ylivoimaisen tulkitsijan rooli.

Tutkijalle suotu piiloprofeetan rooli tulee siten näkyviin ryhmän erimielisyyksiä analysoitaessa. Mikäli ryhmä riitautuu tai kääntyy tutkijaa vastaan konversiovaiheessa, pitäisi sen tietysti kertoa jotain teorian ongelmista. Nyt tarjoutuu kuitenkin vaihtoehtoinen selitys: aktivistit ovat luonnollisesti takertuneet »taisteluiden» tasoon eivätkä siten voi hyväksyä »liikkeen perspektiiviä» tarjoavan tutkijan tulkintaa. Niin tai näin, teoria on oikea.

Touraine on ranskalainen esseisti myös puhussaan metodeistaan. Suuren taikurin ja visionäärin tavoin hän ei suinkaan kerro mitä tekee, hän ei analysoi ja argumentoi, vaan loihii ja vakuuttaa. Mutta intervention hyväksyminen vakavasti otettavaksi metodiksi vaatisi aivan muuta: kontrollien täsmentämistä, päättelyn selkiyt-

tämistä ja metodin rajojen hahmottamista.

Ei tunnu kovinkaan perustellulta etsiä liikkeen tutkimuksen Metodია. On selvää, että interventiota voitaisiin tukea ja kontrolloida toisilla menetelmillä (osallistujien haastattelut) ja uusilla kiinnostuksen kohteilla (poliittinen kulttuuri ja kieli ryhmissä). Samalla olisi pohdittava sitä, milloin interventio on kenties kokonaan väärä tutkimusmetodi. Tästä Touraine antaa vain viitteitä. Hän esimerkiksi on perustellut hyvin sen, miksi tutkimus kohdistuu liikkeen perustasolle (Touraine 1981, 152; Touraine ym. 1983, 3—4). Tämä voidaan perustellusti kääntää vaatimukseksi: tutkittavan liikkeen on oltava kyllin suuri, jotta siinä voidaan erottaa johto ja perustaso. Mikäli tutkitaan kovin pientä liikettä intervention kaltaisen aktiivisesti sekaantuvan metodin avulla, ei tietenkään jää jäljelle kontrollin häivääkään. Interventio on yksinkertaisesti muuttanut liikkeen tilanteen niin totaalaisesti, ettei tulosten arvioinnille jää tilaa.

Holmila (1984, 242) onkin oikeassa siinä, ettei intervention väkevyys ole ilmeisesti pahin ongelma suomalaisten toimintatutkimusten ympäristössä, »lähellä byrokraatioita ja päätöksentekijöitä, vahvoissa organisaatioissa ja jähmeässä yhteiskunnallisessa tilanteessa». Ongelmat olisivat päinvastoin tavattoman suuria, mikäli aikoisi tehdä intervention uusiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin Suomessa: pieniin, heikkoihin, nopeasti muuttuviin ja usein etäällä byrokraatioista ja päätöksentekijöistä oleviin ryhmiin. Dialogisuudelle olisi tällaisessa tilanteessa etsittävä toisenlaiset tutkimukselliset ratkaisut.

Intervention mahdollisuudet

Intervention arvioiminen »sosiologiseksi leninismiksi» ei ole katteetonta. Touraine yrittää todella ratkaista hyvin samantapaista tehtävää liikkeen ja itseymmärryksen, liikkeen ja tutkijoiden suhteesta kuin Lenin klassisissa puoluteoreettisissa teksteissään. Tämä ei tietysti tee metodia käytökelvottomaksi, vaikka emme voisikaan hyväksyä sen paremmin Leninin kuin Tourainenkaan esittämää ratkaisua, koska ongelma on kiinnostava ja tärkeä.

Kantani on, että interventiometodin ratkaisevat ongelmat ovat teoreettisia. Nykyisessä muodossaan metodi on kontrolloimaton ja epäluo-

tettava nimenomaan Tourainen yhteiskuntateoriasta seuraavien rasitteiden vuoksi.

Toiminnan teorian puutteiden, kahden luokan historiafilosofisen mallin ja ohjelmoidun yhteiskunnan (evolutionistisen) odotuksen vuoksi intervention pääajatus eli itseymmärryksen luominen »konversion» kautta ei toimi. Interventio on vahvassa mielessä mahdollinen vasta sitten, kun sen lähtökohdaksi on esittää vastaavalla tavalla selkeät teoreettiset perusteet.

Intervention kehittämisessä näen kaksi erilaista perussuuntaa, joita voisi kuvata »diskurssistrategiaksi» ja »interventiostrategiaksi». Ensimmäinen suunta perustuu siihen yksinkertaiseen päätelmään, että poistetaan muutta mutkitta intervention hankalimmat ominaisuudet: sidos Tourainen teoriaan ja konversion yritys. Keskeiseksi tulisi nyt entisestään vapautettu ja sävyllään demokraattisempi keskustelu ryhmissä. Tämä voisi olla perusteltua tutkittaessa esimerkiksi Solidaarisuuden kaltaista liikettä, josta todella haluttaisiin perustason toiminnallista tietoa. Tutkijoiden tehtävänä olisi ennen muuta tulkita ja toissijaisesti esittää teoreettisia välineitä. Tämän ratkaisun ongelmat ovat toisaalta samat kuin Habermasin ja Moserin diskurssitulkinnyksen yhteydessä esitetyt vaikeudet, toisaalta tutkimusta saataisi vaivata »etenemättömyys». Tutkijoiden passiivisempi ote ja tutkimuksen kulun jäsenyyksen löysyys voisivat johtaa motivoimattomuuteen, arvaamattomuuteen jne.

»Interventiostrategiassa» sen sijaan pyrittäisiin tehokkaasti ratkaisemaan teorian puuttumisen ongelma, korvaamaan Tourainen teesit joillakin uusilla. Tämän vaihtoehdon vahva puoli on työskentelyn selkeämpi teoreettisuus. Tutkijoiden on luultavasti helpompi perustella interventionsa tarpeellisuus, mikäli siihen tulkinnan ja analyysin lisäksi sisältyisi tutkimuksen aktiivinen teoreettinen panos.

Tämä lähestymistapa on tietenkin toiveajattelua, ellei lähtökohdaksi ole tarjota mielekästä teoreettista esitystä. Senkin jälkeen käsillä ovat kaikki Tourainenkin kohdalla mainitut manipulaation ongelmat.

Valittiin sitten kumpi suunta tahansa, on aktivistien toiminnan ja puheen tulkinnan systematisointi ensimmäinen ehto metodin kontrolloitavuudelle. Tulosten luotettavuuden kannalta on mielekästä luopua Tourainen yksimetodisuudesta

ja tukea interventiota syvähaastatteluilla ja kehitettävillä uusilla työskentelytavoilla. Näin olisi mahdollista saada tietoa siitä, miten tutkijoiden toiminta ymmärretään, miksi jotkut osallistujat vetäytyvät ryhmästä jne. Kun kerran kehitetään aktiivista, dialogista metodia aktiivisten ihmisten toiminnan tutkimiseen, saattaa olla mahdollista käyttää myös aktivistien kirjoittamia tekstejä. Monet ovet ovat auki, vain vähän kuljettuja teitä riittää.

KIRJALLISUUS

- Alberoni, Francesco: *Movement and Institution*. Columbia University Press, New York 1984.
- Althusser, Louis: *Ideologiset valtiokoneistot*. Kansankulttuuri ja Vastapaino, Jyväskylä 1984.
- Bourdieu, Pierre: *Sosiologian kysymyksiä*. Vastapaino, Jyväskylä 1985.
- Cohen, Jean: »Between Crises Management and Social Movements: The Place of Institutional Reforms», *Telos* 52, Summer 1982.
- Eder, Klaus: »A New Social Movement?» *Telos* 52, Summer 1982.
- Foucault, Michel: *The Archaeology of Knowledge*. Tavistock, London 1977.
- Foucault, Michel: *Tarkkailla ja rangaista*. Otava, Keuruu 1980.
- Foucault, Michel: *The History of Sexuality*. Penguin, Harmondsworth 1981.
- Fuhrman, Ellsworth R.: »Nyky-yhteiskuntien repeämät ja katkokset: sosiologia kriittisenä diskurssina.» *Sosiologia* 1/1984.
- Gamson, William: »Review. The Voice and the Eye.» *American Journal of Sociology*, 4/1983.
- Garfinkel, Harold: *Studies in Ethnomethodology*. Polity Press, Cambridge 1984.
- Giddens, Anthony: *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia*. Otava, Keuruu 1984.
- Habermas, Jürgen: *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Herman Luchterhand Verlag, Neuwind 1962.
- Habermas, Jürgen: »Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikative Kompetenz». Habermas, J. & Luhman, Niklas: *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Was leistet die Systemforschung?* Suhrkamp, Frankfurt a/M, 1971.
- Henriques, Julian & Hollway, Wendy & Urwin, Cathy & Venn, Couze & Walkerdine, Valerie: *Changing the Subject*. Methuen, London — New York 1984.
- Hirsch, Joachim: *Turvavaltio*. Vastapaino, Jyväskylä 1984.
- Holmila, Marja: »Katsaus Suomessa tehtävään toimintatutkimukseen», *Sosiologia* 3/1984.
- Hyvärinen, Matti: *Alussa oli liike*. Vastapaino, Jyväskylä 1985.
- Järvinen, Pertti, ym.: »Analysis and Design of Jobs in a Man-Computer System». Departement of Mathematical Sciences. University of Tampere. Report A 74. Tampere 1982.
- Kivisto, Peter: »Contemporary Social Movements in Advanced Industrial Societies and Sociological Intervention: An Appraisal of Alain Touraine's Practique». *Acta Sociologica* 27, 4/1984.
- Moser, Heinz: *Methoden der Aktionsforschung*. Kösel-Verlag, München 1977.
- Moser, Heinz: »Zur methodologischen Problematik der Aktionsforschung». Teoksessa: Moser, Heinz & Peter Zedler (Hrsg.) 1983.
- Moser, Heinz & Zedler, Peter: *Aspekte qualitativer Sozialforschung. Leske & Budrich, Opladen* 1983.
- Palonen, Kari: »Politics as a Dramatic Action Situation». Heiskanen, Ilkka & Hänninen Sakari (eds.): *Exploring the Basis of Politics*. The Finnish Political Science Association, Tampere—Ilmajoki 1983.
- Palonen, Kari: »Normaalipolitiikan kriisi». *Uudistuva Ihmiskunta* 1/1984.
- Poulantzas, Nicos: *Staatstheorie*. VSA-Verlag, Hamburg 1978.
- Rammstedt, Ottheim: *Soziale Bewegung*. Suhrkamp, Frankfurt a/m 1978.
- Smelser, Neil: *Theory of Collective Behavior*. Routledge & Kegan Paul, London 1962.
- Soeffner, Hans-Georg: »Alltagsverstand und Wissenschaft — Anmerkungen zu einem alltäglichen Missverständnis.» Teoksessa: Moser & Zedler (Hrsg.) 1983.
- Touraine, Alain: *The Self-Production of Society*. University of Chicago Press, Chicago—London 1977.
- Touraine, Alain: *The May Movement. Revolt and Reform*. Irvington, New York 1979.
- Touraine, Alain: *The Voice & The Eye*. Cambridge University Press, Cambridge 1981.
- Touraine, Alain: »Soziale Bewegungen: Spezialgebiet oder zentrales Problem soziologischer Analyse?» *Krise der Arbeitsgesellschaft? Verhandlungen des 21. Deutschen Soziologentages in Bamberg* 1982. Hrsg. von Joachim Matthes. Campus, Frankfurt — New York 1983(a).
- Touraine, Alain: »State and Social Forces in Socialist France», *Telos* 55, Spring 1983(b).
- Touraine, Alain: »The Waning Sociological Image of Social Life», *International Journal of Comparative Sociology*, XXV, 1—2 (1984).
- Touraine, Alain ym.: *Die Antinukleare Prophetie*. Campus, Frankfurt—New York 1982.
- Touraine, Alain ym.: *Solidarity. Poland 1980—1981*. Cambridge University Press, Cambridge 1983.
- Töttö, Pertti: *Yhteiskuntatiede ja toiminta. Objektivismin kriittistä yhteiskuntatieteiden metodologiassa*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, Sarja A:55/1982.
- Venn, Couze: »The subject of psychology.» Teoksessa Henriques ym. 1984.
- Volmerg, Ute: »Validität im interpretativen Paradigma». Teoksessa Moser & Zedler (Hrsg.) 1983.
- Walkerdine, Valerie: »Developmental psychology and the childcentred pedagogy: the insertion of Piaget into early education.» Teoksessa Henriques ym. 1984.
- Zedler, Peter: »Empirische Hermeneutik. Eine Problemskizze». Teoksessa Moser & Zedler (Hrsg.) 1983.